

Småstykker

BERNSTORFF, MOLTKE OG PRÉSIDENT OGIER*

AF

GUNNER LIND

Forholdet mellem konseilsmedlem, oversekretær i tyske kancelli m.m. J. H. E. Bernstorff og Frederik V's fortrolige ven, overhofmarskal A. G. Moltke, har været genstand for en af de mest markante debatter mellem danske historikere.¹ Debattens udgangspunkt var Erik Arups tolkning af nogle begivenheder i 1762. Han mente at kunne påvise, at Moltke ved denne lejlighed forsøgte at føre sin egen udenrigspolitik, adskilt fra udenrigsministeren Bernstorffs, og at Bernstorff saboterede dette forsøg. Arup angreb på denne baggrund generelt den ældre opfattelse af forholdet mellem de to mænd, og i statsledelsen i det hele, som et harmonisk samarbejde med Bernstorff som den toneangivende i udenrigspolitikken.²

Det er ikke helt afklaret hvad der foregik i 1762. Arups tolkning savner ikke grundlag, men kilderne er af en sådan karakter, at det er svært at anse nogen tolkning for sikker. Den ældre opfattelse, at forholdene i regeringen *generelt* var præget af harmonisk samvirke i Frederik V's regeringstid, står imidlertid urokket. Der var naturligvis lejlighedsvis meningsforskelle, og Moltke var i begyndelsen noget skeptisk over for den ny udenrigsminister, men et massivt materiale synes at udelukke forestillinger om dybe kløfter, magtkampe og intriger mellem regeringsmedlemmerne, herunder mellem Moltke og Bernstorff.³

* Denne artikel er baseret på en upubliceret afhandling, som er tilgængelig på Kbh.s Universitet, det humanistiske fakultets specialebibliotek. Arbejdet med denne er afsluttet primo 1979. Hovedgrundlaget har været div. arkivgrupper i Rigsarkivet i Kbh. og i Archives du ministère des affaires étrangères i Paris (AMAE), samt kopier af den engelske og svenske korrespondance med gesandterne i København. (Henholdsvis på film (i RA) og som fotokopier; originalerne i Public Record Office, London og Riksarkivet, Stockholm.) En artikel af forf., »The Making of the Neutrality Convention of 1756« er under publikation i *Scandinavian Journal of History*.

¹ Erik Arup og Aage Friis i *Historisk Tidsskrift* 8. rk. 4, tillægshæfte 1913; 9. rk. 1 og 2, 1918-20.

² Den ældre opfattelse stammer især fra Peter Vedel. I HT 12. rk. 1, 1963, findes en gennemgang af Bernstorff-historiografien ved J. Schoubye.

³ Ole Feldbæk: *Tiden 1730-1814*. (Danmarks Historie, udg. af A. E. Christensen m.fl., bind 4) Kbh. 1982 s. 74. Viggo Sjøqvist: *Danmark-Norges Udenrigspolitik 1755-1763* (upubl. afh. i Det kongelige Bibliotek, Ny kgl. Samling), Kbh. 1946, s. 23 f. Feldbæk peger på det fuldstændige fravær af ministerafskedigelser gennem 20 år. Man kan også pege på Moltkes bedømmelse af Bernstorff i private optegnelser (publ. i HT 4. rk. 2, 1870-72), og på den omfattende privatkorrespondance mellem de to, som fortsatte efter begges afsked til Bernstorffs død. (Bernstorffs arkiv fra Wotersen (RA) pk. 25; mere skal være bevaret i Moltkes arkiv på Bregentved, iflg. oplysninger fra dav. arkivar H. Gautier.)

Nyere arbejder betoner dog mere end de ældre Moltkes nøgleposition, ja hans stilling som faktisk regeringschef. I udenrigspolitiske anliggender var hans rolle i høj grad som regeringschefens over for fagministerens: han førte ikke den daglige korrespondance, men den blev efter forretningsordenen af 1749 fremlagt for ham, og han korresponderede lejlighedsvis selv med danske gesandter. De fremmede gesandter i København opsøgte ham ofte; og endelig deltog han aktivt i drøftelsen af sagerne før de blev fremlagt i konseillet.⁴

Der er altså stærke argumenter for at opretholde den forestilling, at samarbejdet mellem Moltke og Bernstorff om udenrigspolitikken udformning generelt var harmonisk. I det 18. århundrede ville man imidlertid have kunnet finde mange, som anså den danske regering for domineret af en magtkamp mellem disse to, med Moltke som anfører for et »fransk«, og hannoveraneren Bernstorff for et »engelsk« parti. Det var faktisk den gængse opfattelse hos Europas diplomater. Denne opfattelse var imidlertid forkert: de danske papirer viser, at også Bernstorff var tilhænger af Danmarks placering i det franske »system«.⁵

Den forkerte opfattelse af forholdene i København var først og fremmest forårsaget af, at Danmarks politik forekom stormagterne svingende og ustabil. Danskerne var Frankrigs allierede gennem en forsvarsalliance, hvis forpligtelser ret let kunne undgås, og som blev »lønnet« med en gunstig handelstraktat samt franske subsidier. Situationen var på mange måder behagelig; efter Moltkes mening var Danmark ikke forpligtet til andet end hvad det alligevel ville gøre.⁶ Forbindelsen med Frankrig skaffede Danmark venskab med Sverige, i det mindste formelt, og udsoning med den svenske linje af huset Gottorp, samt rygdækning mod overraskelser fra de russiske gottorpere. Men da danskerne stadig arbejdede på en overenskomst med sidstnævnte ønskede de intet åbent brud med Rusland; og hensynet til forbindelse med Norge, samt til skibsfartens interesser, gjorde et brud med England meget uønsket. Derfor undgik den danske regering, i højere grad end den svenske, som også var allieret med Frankrig – konfrontation med Frankrigs nordeuropæiske modstandere. Den forsøgte altså, dikteret af sine egne interesser, at indtage en mellemstilling til storpolitikken dominerende modsætning, den fransk-engelske. Dette var svært at forstå for andre magters repræsentanter, og især for stormagternes, der så alt i lyset af denne modsætning. Derfor tolkede de den danske kurs som resultatet af en indre magtkamp, hvor den franskvenlige Moltke og den engelskvenlige Bernstorff stredes om linjen. Både franskmandene og deres svenske og preussiske allierede ønskede af denne grund Bernstorff væk, og forsøgte aktivt at intrigere for hans fald.⁷

⁴ Feldbæk loc. cit.; Sjøqvist op. cit. s. 20; Ole Tuxen: *Dansk neutralitetsopfattelse 1755-63*, utrykt speciale Kbh. 1974, s. 96 n.

⁵ Se f.eks. Edv. Holm: *Danmark-Norges Historie fra den store nordiske Krigs Slutning til Rigernes Adskillelse*, bd. 3:1, Kbh. 1897 s. 139 ff; Peter Vedel: *Den ældre Grev Bernstorffs Ministerium*, Kbh. 1882, s. 10; Sjøqvist op. cit. s. 26-35.

⁶ *Unmassgebliche Gedanken*, HT 4. rk. 4 s. 60. Nyeste behandling af systemskiftet 1739-42 hos Walter Boss: *Københavnsrådet 1739*, HT 1978 s. 23-52.

⁷ *Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France*, XIII, A. Geoffroy ed., Paris 1895, s. 157-177; J. W. Jensen: *Den dansk-preussiske konflikt om Kniphausen 1750-1754*, upubl. speciale Kbh. 1974, s. 37 ff, 47 f, 88 f.

Der kendes ét tilfælde, hvor andres opfattelse af splittelsen i den danske ledelse virkelig knyttede sig til en debat i regeringen om den rigtige kurs.⁸ Men det er også blevet bemærket, at den engelske gesandt Titley ikke kunne fremkalde nogen forskel i substansen mellem Moltkes og Bernstorffs svar, selv om han systematisk søgte at fremprovokere åbninger hos udenrigsministeren ved at give sine tilbud til ham. Begge, både den formodede ven og den formodede modstander, var venlige og ganske åbne, men helt uforpligtende.⁹

II

Bernstorffs ry som fjende af det eksisterende alliancesystem var naturligvis af størst betydning i forholdet til den store allierede Frankrig. De franske papirer fra perioden er imidlertid næsten ikke blevet studeret med henblik på forholdet til Danmark.¹⁰ Jeg har haft lejlighed til, med et andet hovedformål,¹¹ at arbejde med de franske papirer fra 1755-56. Her har det ikke alene (som ventet) vist sig, at forestillingen om Bernstorffs fjendtlighed og om indre modsætninger i København spillede en væsentlig rolle for franskmændene, men også at den danske optræden, og specielt Moltkes, faktisk gav dem gode grunde dertil.

Europæisk storpolitik i disse to år var præget af den langsomt eskalerende konflikt mellem England og Frankrig. Den udviklede sig fra sammenstød mellem engelske og franske kolonister om Canadas grænser til krig mellem alle stormagterne. Der herskede megen usikkerhed under denne proces, især fordi Preussens stilling var uklar, og fjernere fra Frankrig end før. Det udløste »alliancernes omvæltning« i 1756. Omvæltningen bragte Preussen sammen med England, Østrig sammen med Frankrig.¹² I denne farefulde periode ønskede den danske regering først og fremmest at undgå krigsdeltagelse; men den prøvede samtidig i videst muligt omfang at bevare Frankrigs beskyttende venskab, og i øvrigt at maximere de diplomatiske og handelsmæssige gevinster som krigens pres på stormagterne måtte åbne mulighed for.

Den franske repræsentant i København var président (for parlamentet i Paris) J. F. Ogier. Han havde i 1753 erstattet abbé Lemaire, hvis åbne skepsis over for Bernstorff havde gjort det vanskeligt for ham at fungere. Ogier charmerede sine modparter og har efterladt sig et ry som en varm ven af Danmark og Bernstorffs

⁸ Næmlig i den ubetydelige strid om Kniphausen, hvor Bernstorff virkelig stod stejlere end de andre danske regeringsmedlemmer. Fortalerne for et mildere standpunkt var dog konseilskollegerne Dehn og Berckentin mere end Moltke (Jensen op. cit.).

⁹ Tuxen op. cit. s. 96 n; Public Record Office, State Papers Denmark nr. 98-101 (Film i RA, arkiv 600 rulle 47-48).

¹⁰ Dog findes grev E. de Barthélemy's *Histoire des relations de la France et du Danemarck sous le ministere du comte de Bernstorff, 1751-1770*, Kbh. 1887; et særpræget arbejde, hvis hovedindhold er referater af den franske korrespondance, mens konklusionerne er dem Peter Vedel drog på grundlag af dansk materiale.

¹¹ Se den i note 1 nævnte afhandling.

¹² Den grundigste fremstilling i R. Waddington: *Louis XV et le renversement des alliances*, Paris 1896, og samme: *La guerre de sept ans*, Paris 1899. Nyere P. L.-R. Higonnet: *The Origins of the Seven Years War*, i: *The Journal of Modern History* vol. 40 no. 1, 1968.

advokat.¹³ Det må imidlertid slås fast, at Ogier stort set delte den gængse franske holdning til de danske ledere. Han kunne lejlighedsvis forsvare Bernstorff overfor sit ministerium, men i moderate vendinger.¹⁴ Et af tegnene på hans skepsis var, at han aldrig undlod at inddrage Moltke i en sag som han nævnte for Bernstorff, men nok det omvendte. Han besøgte i det hele taget Moltke mest.¹⁵ Ogier viste større åbenhed med oplysninger overfor Moltke, og foretrak at begynde hos ham når en ny sag skulle åbnes, f.eks. sagen om det ønskede dansk-svenske neutralitetsforbund,¹⁶ eller når der var problemer og danske indrømmelser var ønskede.

Moltke skuffede sjældent. Gang på gang roser Ogier hans åbenhed, og intet kunne lykkes for den franske politik uden at overhofmarskallen (ofte uden påviselig grund) fik tilkendt æren.¹⁷ Det forekom at Moltke åbnede sig i en sådan grad, at gesandten opfordrede sin regering til ikke at afsløre sit kendskab herom til den danske parisergesandt, som kunne underrette Bernstorff. Ved nogle lejligheder opfordrede Moltke endda selv til hemmeligholdelsen.¹⁸

Moltkes åbenhed drejede sig normalt ikke om konkrete sagforhold, men bestod i forsikringer om den danske regerings hensigter og holdninger. F.eks. erklærede han ved den første præsentation af de franske planer om et nordisk neutralitetsforbund uden tøven at han fandt planen god;¹⁹ han afslørede at man modtog tilbud fra England og lovede at de ville blive afvist;²⁰ han lovede dansk anerkendelse af en krigstilstand ved krigshandlinger, også selv om krigen ikke var erklæret;²² og han lovede at Danmark med magt ville modsætte sig fremførsel af russiske tropper til Hannover ad søvejen.²³

Til gengæld for sin åbenhed fik Moltke værdifulde gaver fra Versailles, samt fortrolige oplysninger og gunstbevisninger til sine børn.²⁴ Alene i den korte periode der er dækket her udsatte Moltke imidlertid sine franske venner for en hel række overraskelser, der dog på ingen måde lod til at anfægte franskmændenes tillid. Frankrigs stilling var svag i denne periode, hvor det trak op til en krig, som den franske regering frygtede og helst ville undgå.²⁵ Følgelig kunne Frankrig presses til indrømmelser til gengæld for dansk aktivitet, og det benyttede den danske regering til at presse på i adskillige sager: Frankrig skulle åbne en vej for dansk succes i

¹³ Barthélemy s. 61; Gunnar Carlquist: *Carl Fredrik Scheffer och Sveriges politiska forbindelser med Danmark*, Lund 1920 s. 74, 103.

¹⁴ F.eks.: *«ce ministre est aujourd'hui beaucoup moins entreprenant et agit d'une façon beaucoup plus mesurée que par le passé»* (Ogier til Reuillé 17.6.1755, AMAE correspondance politique (herefter CP) Danmark (D) 129).

¹⁵ I en periode på 17 måneder (marts 1755-juli 1756) refereres 107 politiske samtaler med overhofmarskallen, 83 med udenrigsministeren (AMAE CP D 129-130).

¹⁶ Ogier til Rouillé 17.6., 24.6., 1.7.1755, AMAE CP D 129.

¹⁷ id. 1.7., 30.9., 28.10., 4.11., 16.12.1755, 3.1., 31.1.1756, AMAE CP D 129-130.

¹⁸ id. 1.7., 30.9., 16.12.1755, AMAE CP D 129-130.

¹⁹ id. 1.7.1755, AMAE CP D 129.

²⁰ id. 30.9.1755.

²¹ id. 14.10.1755, AMAE CP D 130.

²² id. 18.11.1755.

²³ id. 30.9.1755, AMAE CP D 129.

²⁴ Ogier til Rouillé 4.3.1755, 27.5.1755; Rouillé til Ogier 8.2., 31.5.1756, AMAE CP D 129, 131.

²⁵ Se Waddington *Louis XV*; Higonnet op. cit.

Spanien, som dels havde en gammel gæld til den danske krone, dels havde suspenderet den gældende handelstraktat og lukket sine havne for danske skibe.²⁶ Det skulle presse Sverige til indrømmelser omkring tømmerflødning ved den norsk-svenske grænse, og selv skulle Frankrig bringe sine subsidiebetalinger ajour, give indrømmelser ved den forestående fornyelse af den gensidige handelstraktat, og aftage tømmer og tørret oksekød til sin flåde – et tilbud Moltke fremsatte længe før krigen var uundgåelig.²⁷ Den ret hårde danske optræden i disse sager, som for fleres vedkommende gik trægt,²⁸ havde Bernstorffs og conseillets billigelse.²⁹ Moltke gik imidlertid i spidsen i næsten alle sagerne, både med hensyn til omtalehyppighed og til formuleringernes til tider forbløffende styrke.

Overhofmarskallen antydede flere gange, at Danmark snart ville gribe til repressalier mod spanierne, i form af angreb på deres kolonier eller sølvgalioer.³⁰ Han gik så vidt som til at true med, at Danmark ville slutte sig til England for at få sin hævn, hvis Spanien støttede Frankrig i krigen. Denne trussel kan der umuligt have været rygdækning for, og Bernstorff lagde klart afstand til den, da den dagen efter blev antydet for ham.³¹ Danskerne modererede sig senere, da de havde vedtaget at gå ind for det væbnede neutralitetsforbund som Frankrig ønskede. Til gengæld forsøgte de (med henvisning til neutralitetseskadrens sikkerhed) at stille en åbning af de spanske havne som betingelse for en realisering af forbundet.³² Moltke gik i spidsen også med dette krav. Da Bernstorff som den første eksplicit krævede, at der også skulle åbnes for handelsskibe (hvad der implicit havde været den danske hensigt fra begyndelsen og fik conseillets opbakning), forsøgte Moltke imidlertid at fralægge sig ansvaret.

Han prætenderede over for Ogier, at kravet kom bag på ham, og at han havde været uvidende om conseillets vedtagelse.³³ Den første påstand er helt sikkert ukorrekt, og det er den sidste sandsynligvis også. Alt tyder på at Moltke støttede standpunktet, som ikke blev ændret senere. Men han ønskede altså at lade de andre bære ansvaret i Frankrigs øjne. Han lod endda, noget senere, direkte Ogier forstå, at Bernstorff var årsagen til at Danmark stod så stejlt, og anbefalede varsomhed for at han ikke skulle »s'enflammer de nouveau et – – communiquer sa vivacité au ministère«.³⁴ Hertil bemærkede ambassadøren udtrykkeligt, at han ikke så noget tegn på denne *vivacité*. Ogier regnede med, at Moltke snarere ønskede den uventede spanske støjhed skjult, for ikke at blive bebrejdet, at han havde fået

²⁶ Den spanske strid er grundigt behandlet i José Maria Alegre: *Las relaciones hispano-danesas en la primera mitad del siglo XVIII* (Revue Romane, num. spécial 14, Kbh. 1978. (Dansk resumé)).

²⁷ Ogier til Rouillé 29.4.1755, AMAE CP D 129.

²⁸ Især viste spanierne noget af den udholdenhed, som trak afgørelsen af gælden fra Christian IV's dage ud til 1860 (Alegre op. cit. s. 18).

²⁹ Jvf. Bernstorffs betænkning af 1.9.1755 i conseillets navn. Trykt i *Correspondance ministérielle du comte J. H. E. Bernstorff, 1751-1770*, udg. af P. Vedel, bind 1, Kbh. 1882, s. 122-138.

³⁰ Ogier til Rouillé 27.5., 1.7.1755, AMAE CP D 129.

³¹ id. 22.7.1755. Denne meningsforskel blev karakteristisk udlagt således i Versailles, at Moltkes »sincereté« blev skrevet ham til gode, mens Bernstorffs »reserve« gav anledning til mistanke om hans hensigter (Rouillé til Ogier 1.8.1755, AMAE CP D 129).

³² Ogier til Rouillé 26.8., 2.9., 9.9.1755, AMAE CP D 129.

³³ id. 7.10., 14.10.1755, AMAE CP D 130.

³⁴ id. 17.1.1756.

beordret den danske neutralitetseskadre udrustet før der var sikkerhed for eftergivenhed fra Madrid.³⁵ Hvad enten Moltke fremsatte sit ønske af denne grund eller for at bevare sit gode forhold til Frankrig på Bernstorffs bekostning – eller begge dele – er hans optræden bemærkelsesværdig. Han tillagde åbent regeringskollegaen ansvaret i en besværlig sag, endda en sag som især engagerede ham selv, og forstærkede således Frankrigs mistillid til den danske udenrigsminister.³⁶

Sagen om salg af tørret oksekød var Moltkes hjertebarn, endnu vigtigere for ham end den spanske sag. Årsagen var muligvis, at hans egne landbrug var tænkt som hovedleverandøren.³⁷ I hvert fald vendte han ofte tilbage til sagen, lod udarbejde memoranda osv., for at overvinde de franske flådemyndigheders træghed.³⁸ Også i denne sag foretog Moltke sig ting, der måtte miskreditere Bernstorff i franske øjne. Ogier hørte rygter om, at Bernstorff var skeptisk med hensyn til det økonomisk fornuftige i saltkødshandelen, som næppe ville kunne fortsætte efter krigen. Der var næppe meget hold i rygterne,³⁹ men de blev aktivt bestyrket af Moltke, der anmodede om at sagen blev forhandlet i København mellem ham og Ogier, og ikke i Paris mellem de franske aftagere og den danske gesandt. Projektet burde holdes helt hemmeligt for denne for at undgå at indblande gesandten overordnede og »*l'inconvenient des instructions moins favorables que M de Bernstorff pourroit avoir a donner – –. M le comte de Moltke m'a demandé avec instance de vous marquer sur cela, mais très confidemment, son desir et son motif – –.*«⁴⁰ Noget ulogisk havde overhofmarskallen kort tid forinden truet med Bernstorffs positive engagement i det selv samme projekt: hvis Frankrig blev ved med at tøve i denne sag (samt med handelstraktatforhandlingerne og subsidieefterslæbet) ville de mod Frankrig ildesindede (i.e. Bernstorff) sinke opfyldelsen af Frankrigs ønsker (i.e. søunionen).⁴¹ Udenrigsministeren blev altså brugt som trussel for at fremme sager, der især var personligt væsentlige for Moltke, ikke for ham selv. Også senere spillede Moltke på den franske frygt: Kun kongen og *en del* af ministeriet var for Frankrig (sagde han), alle andre i landet for England.⁴² Da Ogier på sin ministers

³⁵ id.

³⁶ Et brev fra Moltke til Bernstorff viser stærkt hans (og kongens?) personlige vrede (RA Tyske Kancellis udenr. afd., Spanien A II 5, 17.6.1755).

³⁷ Dette blev i hvert fald resultatet (H. S. K. Kent: *War and Trade in Northern Seas. Anglo-Scandinavian economic relations in the mid-eighteenth century*, Cambridge 1973, s. 86). Moltkes deltagelse fik senere den engelske regering til at stoppe opbringelser af kødtransporterne. Hvis privatøkonomiske fordele motiverede Moltke var det ikke eneste gang i århundredet, at privatøkonomi og statspolitik blev blandet sammen (Jvf. Ole Feldbæk: *Caracas-spekulationen 1782-83*, i HT 12. rk. 6, s. 159-175).

³⁸ Ogier til Rouillé 29.4., 22.7., 18.11., 9.12., 16.12., 23.12.1755, 6.7.1756; Rouillé til Ogier 21.5., 21.11.1755, 25.1.1756, AMAE CP D 129-31. Koncepten til et memorandum som blev afsendt til Paris er i Moltkes privatarkiv (Kent s. 86 n).

³⁹ Jvf. Bernstorffs behandling af kødleverancemulighederne i sin betænkning af 1.9.1755 (se note 31). Da forhandlingerne, som skulle have været hemmeligholdt, alligevel blev røbet i Paris, forårsagede det også kun ordre fra Bernstorff til gesandten om aktiv støtte til projektet (Wedel-Frijs til Bernstorff 12.12.1755, RA TKUA Frankrig B 100; Bernstorff til Wedel-Frijs 3.4.1756, RA TKUA alm. del, Gehejmeregistratur 134).

⁴⁰ Ogier til Rouillé 16.12.1755, AMAE CP D 130.

⁴¹ id. 18.11.1755.

⁴² Min understregning. Ogier til Rouillé 18.3.1756, AMAE CP D 131.

ordre lod forstå, at den franske regering mistænkte Bernstorff for at stå i hemmelig forbindelse med England, forsikrede Moltke dog ilde berørt om Bernstorffs loyalitet mod systemet.⁴³ Han ville altså ikke være med til at intrigere mod udenrigsministeren, hvad den franske meddelelse jo var en opfordring til.

III

De franske papirer viser altså tydelige divergenser mellem Moltkes og Bernstorffs optræden. Den splittede danske optræden gavnede afgjort gennemførelsen af Danmarks ønsker i de sager, som blev forhandlet. Truslen om, at manglende fransk imødekommenhed ville styrke de antifranske elementer i København, bidrog nemlig til den franske eftergivenhed. Den gavnlige virkning er så markant, at man kunne forestille sig, at forskellen i optræden var en aftalt dansk politik. Det er dog næppe tilfældet. På længere sigt øgede den splittede optræden nemlig den franske mistro til Danmark som allieret. Dermed forringede den Danmarks sikkerhedspolitiske garanti og truede alliansens fremtid.⁴⁴ En så kortsynet politik er næppe blevet gennemdrøftet og vedtaget officielt.

Det er altså langt det sandsynligste, at divergenserne i de danske lederes optræden virkelig afspejler divergenser i deres holdning. Disse forskellige holdninger kan imidlertid dårligt kaldes for to forskellige udenrigspolitiske linjer. Moltke lod Ogier forstå, at han på egen hånd forsøgte at dreje den danske politik i en mere franskvenlig retning, og franskmændene troede det. Overhofmarskallens imødekommenhed og fortrolighed kan virke som et forsøg derpå. Han virkede imidlertid samtidig i den modsatte retning ved sin skarpe formulering af Danmarks krav. Der var også ganske snævre grænser for, hvor langt han reelt ville støtte Frankrigs ønsker. Han gjorde ingen personlig indsats for dansk eftergivenhed over for Spanien, eller for gennemførelsen af søunionen, og det var de to højest prioriterede franske mål. Desuden nægtede han ved sin afvisning af de franske anklager at arbejde direkte imod Bernstorff. Nettoeffekten af Moltkes afvigende optræden har altså ikke været stor. Indirekte har han mod sin hensigt bidraget til at fjerne de to stater fra hinanden, fordi han fik den danske politik til at virke endnu mere ustabil og svingende.

Ser man på substansen er Moltkes og Bernstorffs politik den samme. Det er de samme mål, de samme krav, de samme tilbud og trusler man møder. De blev imidlertid præsenteret ret forskelligt. Moltke fremlagde både de velkomne og de uvelkomne ting langt mere åbent og direkte. Det er sandsynligt, at denne særegne stil har været motiveret af en tro på, at den gav bedre resultater. Den har imidlertid også haft en baggrund af mere personlig art. Overhofmarskallen var nok influeret af de gunstbevisninger og den megen smiger, som franskmændene tildelte ham. Hans personlige økonomi spillede en rolle i saltkødssagen, og hans

⁴³ id. 17.1.1756, Rouillé til Ogier 9.12.1755, AMAE CP D 130.

⁴⁴ Svigtende fransk tillid til Danmark som allieret og specielt til Bernstorff var en væsentlig faktor bag alliansens opløsning i 1760'erne, som bragte Danmark i en meget ubehagelig situation (Barthélemy s. 243-52).

prioritering af de udenrigspolitiske sager er præget af den samme interesse for økonomiske anliggender som hans karriere. Alle hans poster, også stillingen som overhofmarskal, drejede sig nemlig om bestyrelsen af penge.⁴⁵

Selv om de gaver og gunstbevisninger der blev tildelt ham fra Versailles i denne periode ikke var særlig betydelige er der en duft af korrupsion ved hans optræden.⁴⁶ Moltke »solgte« dog ikke noget substantielt til Frankrig. Han vidste, at den franske frygt for, at Bernstorff ville flytte Danmark fra det franske til det engelske »system« var overdrevet, men skaffede sig fordele ved at posere som modvægten mod denne fiktive trussel.⁴⁷ Denne tolkning forudsætter en vis naivitet hos Moltke. Han opnåede kortsigtede fordele for den danske politik og for sig selv, men på langt sigt bidrog han til at underminere alliancen, som var grundlaget. Man møder imidlertid en del udenrigspolitisk naivitet af samme karakter i Moltkes få politiske betænkninger, hvor et venskabeligt, ja fortroligt, forhold til samtlige Europas stridende stormagter opstilles som mål for Danmarks politik.⁴⁸

Moltkes optræden i disse år stemmer ikke med samtidens hypotese om hans franskvenlighed, men gør det lettere forståeligt at den kunne opstå. Derimod styrker den her givne tolkning af hans optræden i kontakterne med Frankrig Arups hypotese om, at overhofmarskallen handlede på egen hånd i 1762. Den bestyrker dog kun i mindre grad hans tolkning af motiverne og de bagvedliggende forhold i den danske ledelse. De ret dunkle begivenheder i 1762 kan nemlig, som de lettere forståelige 1755-56, bedre tolkes som et lidt naivt forsøg på at blæse og have mel i munden på samme tid, end som et egentligt forsøg på at gennemføre en alternativ politik. I begge tilfælde forsøger Moltke at vinde et forbedret forhold til en stormagt, nemlig Rusland i 1762, Frankrig i 1755-56, gennem åbenhed og personlige kontakter, uden at ændre de danske standpunkter i substansen. Hans optimistiske holdning til sine muligheder i storpolitikken fører ham til en selvstændig og ikke helt heldig personlig deltagelse i forretningerne, på trods af en generel tilfredshed med udenrigspolitikken professionelle leder, og tilslutning til den kurs som blev ført, og som var drøftet i fællesskab. En sådan optræden er vel ikke enestående hos en regeringsleder af hans tilsnit, en person, der nok interesserede sig for diplomati og udenrigspolitik, men som havde sin karriere og valgte sine officielle poster på andre felter. Den har ikke været populær hos fagministeren, i det omfang den blev bekendt; men så længe der herskede enighed om, hvilken stilling for staten der skulle tilstræbes med de forskellige midler, kan man næppe tale om et brud i statsledelsen.

⁴⁵ Se E. Holms biografi (rettet af Hans Jensen) i *Dansk Biografisk Leksikon* bind XVI, Kbh. 1939, s. 41f.

⁴⁶ Det var dog værd at undersøge, hvorfor Moltke tidligt i perioden takkede for »les nouvelles marqués de bonté dont le Roy l'honore avec toutes les assurances possibles de son profond respect pour le Roy et de l'attention qu'il ne cessera d'avoir pour tout ce que peut être agréable à Sa Majesté«, en tak der blev chiffereret og bragt adskilt fra mere normale hilsener *en clair* (Ogier til Rouillé 4.3.1755, AMAE CP D 129). Jeg blev dog forhindret i at tage spørgsmålet op p.g.a. tidnød.

⁴⁷ Jvf. Edvard Holms karakteristik: »— en god dansk Fædrelandsven der, om han end til Tider ikke glemte sin egen Fordel, dog paa flere Maader med Alvor arbejdede for Landets Vel« (Op. cit. s. 40).

⁴⁸ Betænkningerne er trykt i HT 4. rk. 2, 1870-72, samt 4. rk. 4, 1873-74.

Summary

BERNSTORFF, MOLTKE AND PRESIDENT OGIER

In their own time J. H. E. Bernstorff (Foreign Minister 1751-1770) and A. G. Moltke (Frederik V's friend and *de facto* head of government 1746-1766) were regarded as political opponents – leaders of respectively pro-English and pro-French wings in the Danish government. On the other hand, Danish documents reveal that the two men generally worked in close co-operation, and that they were in agreement about continuing Denmark's alliance with France. Some episodes in which the two men seem to have been in conflict have nevertheless become an object for investigation and discussion among Danish historians.

An examination of the French diplomatic correspondence with Copenhagen 1755-56 shows that Moltke himself advanced the view that the Danish government was divided. Time and time again he put pressure on France to grant concessions by referring to the necessity of convincing or outwitting the »anti-French wing«. Such references were made particularly in cases which were of personal importance to him (of more importance than to Bernstorff). All things considered, Moltke was the person who pressed the French the hardest during this period whenever the Danes sought French concessions. On the other hand, he showed them considerable confidence, which was nevertheless of such a nature as not to compromise Danish foreign policy.

Moltke's behaviour – which may have been influenced out of consideration for personal advantage – cannot be said to reveal any breach in Danish governmental leadership. It is sooner a naive and not entirely responsible attempt to promote by means of personal contacts the approved foreign political goals – especially some of them.